IMPACT FACTOR: 3.012 (IIJIF) ISSN: 2454-5503

CHRONICLE OF HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES

VOL. - 2 SPECIAL ISSUE - 1 NOVEMBER 2016

A Bimonthly Refereed International Journal

Special Issue On

UNDERSTANDING THE CONSTITUTION OF INDIA

Chief Editors

PRIN. DR R.T.BEDRE

PRIN. DR T. L. HOLAMBE

Associate Editors

U. Y. MANE A. B. WALKE J. P. KOKANE

IMPACT FACTOR: 3.012 (IIJIF) ISSN: 2454-5503

CHRONICLE

OF HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES (CHCS)

VOL. 2 SPECIAL ISSUE I NOVEMBER 2016

A Bimonthly Refereed International Journal

Special Issue On

UNDERSTANDING THE CONSTITUTION OF INDIA

Chief Editors

Prin. Dr R.T.Bedre **Prin. Dr T. L. Holambe**

Associate Editors

U. Y. Mane **A. B. Walke** **J. P. Kokane**

Editorial Board

Dr H. P. Kadam **Dr S. A. Tengse** **Dr S. T. Kawale**
Dr V. J. Chavan **Dr Manohar Sirsat** **Dr Kalyan Golekar**

Late Ramesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

CENTRE FOR HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES, KALYAN (W)

Web: www.mgsociety.in +91 9420079975 Email: chcskalyan@gmail.com

Late Ramesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

Special Issue on the Occasion of ICSSR Sponsored Interdisciplinary National Seminar on **Understanding the Constitution of India**, on 26th Nov, 2016, organied by Shri Panditguru Pardikar Mahavidyalaya, Sirsala, Dist. Beed, in collaboration with Late Shankarrao Gutte Gramin College of Arts, Comm. & Sci., Dharmapuri, Dist. Beed(MS).

CHCS SPECIAL ISSUE EDITORIAL BOARD

Chief Editor : **Prin. Dr R.T.Bedre & Prin. Dr T. L. Holambe**
Associate Editors : **U. Y. Mane, A. B. Walke & J. P. Kokane**
Members : **Dr H. P. Kadam, Dr S. A. Tengse, Dr S. T. Kawale, Dr V. J. Chavan, Dr Manohar Sirsat & Dr Kalyan Golekar**

Full Journal Title: Chronicle of Humanities & Cultural Studies
Print ISSN: 2454-5503
Frequency: Bimonthly / **Language:** Multi language /
Journal Country/Territory: India
Publisher: Director, Centre for Humanities & cultural Studies, A-102, Sanghavi Regency, Sahyadrinagar, Kalyan (W) (MS).
Subject Categories: Humanities & Cultural Studies

REGULAR EDITORIAL BOARD

Chief Editor
Dr Kalyan Gangarde
Director, Centre for Humanities and Cultural Studies, Kalyan (W)
Executive Editor
Dr Grishma Khobragade, Asst. Prof., Birla College, Kalyan (W)
Co- editors
Dr. Sadhana Agrawal, Asst. Professor, Maharani Laxmibai Govt. College of Excellence, Gwalior (M.P.) India
Bharat Gugane, Asst. Professor, Bhosala Military College, Nashik, Maharashtra
Dashrath Kamble, Asst. Professor, S.B.College, Shahapur, Dist. Thane,
Sachin Bhumbe, Asst. Professor, P. N. Doshi College, Ghatkopar, Mumbai

Subscription Rates

Annual membership (Individual)	Rs. 1,800 (150 $ for foreigners) (Six Issues)
Bi-annual Membership	Rs. 3,500 (250 $ for foreigners)
Institutional annual membership	Rs. 2,200
Institutional Bi-annual membership	Rs. 4,200

Printed by Seema Gangarde, New Man Publication, Parbhani
Email: nmpublication@gmail.com Mob. + 91 9730721393

DISCLAIMER: Academic facts, views and opinions published by authors in the Journal express solely the opinions of the respective authors. Authors are responsible for their content, citation of sources and the accuracy of their references. The editorial board or Editor in chief cannot be held responsible for any lacks or possible violations of third parties' rights.

Late Ramesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

CONTENTS

1. A Glance at Secularism in Indian Constitution / Dr. Sunil Shinde & Shekhar Ashtikar | 06
2. A Perspective on Fundamental Rights and Directive Principles in the Indian Constitution / Shekhar Ashtikar | 11
3. Human Rights Violation in the Light of Child Labor Practices in India / Sanket Shinde | 15
4. Women Rights in India: Constitutional Rights and Legal Rights / Kokane J. P. & Shinde S.Y. | 19
5. Children Rights: Constitutional Provisions / Shinde Sheela & Prakash Deshmukh | 24
6. Environmental Concern in Indian Constitution / J. P. Kokane & P. D. Mamadge | 30
7. The Provision of Water Management in the Constitution of India / Kishor N. Ingole | 33
8. Provisions in Indian Constitution for Paradhi Community in Scheduled Tribes ... / Pramod Gadekar | 38
9. Dr. B. R. Ambedkar's Contribution in the Empowerment of Women / Dr. Vandana S. Phatale | 43
10. भारतीय संविधान / प्रा. डॉ. कुलकर्णी व्ही. बी. | 45
11. भारतीय राज्यघटनेतील घटनादुरुस्ती ... / डॉ. कुचेकर एच्. एस. | 49
12. भारतीय संविधानाच्या उद्देशपत्रिकेचे तत्वज्ञान ... / प्रा. के. एम. गोलेकर | 58
13. भारतीय राज्यघटनेतील मूलभूत तत्त्वे / राजेंद्र सूर्यवंशी | 67
14. भारतीय राज्यघटनेतील मार्गदर्शक तत्वे / प्रा.डॉ.हरिभाऊ कदम | 73
15. भारतीय राज्यघटना निर्मिती - एक दृष्टिक्षेप / डॉ. मुक्ता सोमवंशी | 76
16. भारताच्या संविधानातील दलितांविषयी तरतुदी ... /डॉ. ज्योती व्हटकर | 81
17. भारतीय संविधानात अनुसूचित जाती ... / प्रा.बी.ए.साबळे | 87
18. भारतीय राज्यघटना दुरुस्ती व प्रक्रिया / प्रा. डॉ. आंधळे बी.व्ही. | 91
19. पहिली घटना दुरुस्ती ... / चालीकवार राजेश | 94
20. भारतीय राज्यघटनेतील भाषाविषयक तरतूदी / सचिन गिरी | 98
21. भारतीय संविधानातील महिला विषयक ... / डॉ.दत्ता मा. तंगलवाड | 106
22. भारतीय राज्यघटनेतील मूलभूत अधिकार ... / सचिन पोरे | 110
23. भारतीय राज्य घटनेवर प्रभाव टाकणारी व्यक्ती ... / सचिन डेंगळे | 115
24. भारतीय राज्य घटना व महिला शिक्षण ... / प्रा. वाळके अरुणा | 119

18.

भारतीय राज्यघटना दुरुस्ती व प्रक्रिया

प्रा. डॉ. आंधळे बी.व्ही.
कै. रमेश वरपुडकर महा. सोनपेठ

Late Ramesh Warpudkar ACS College Sonpeth Pin-431516 Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

प्रस्तावना : " राज्यघटना कितीही चांगली असली तरी ती बनविण्यासाठी ज्यांचा हातभार लागला ते जर वाईट असले तर ती वाईट होऊ शकते. तसेच राज्यघटना कितीही वाईट असली तरी ती बनविण्यासाठी हातभार लावलेले जर कुशल असले तर ती चांगली होऊ शंकते." **डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर**

समाज हा गतिशिल असतो. परिस्थितीनुसार समाजात सतत बदल होतो. सामाजिक, राजकीय, अर्थिक, गरजा बदलत्या परिस्थिती नुसार बदलतात त्यामुळे घटनाकारांनी कितीही दुरदृष्टीने राज्यघटना तयार केली असली तरी कालांतराने राज्यघटनेतील उपबंधामध्ये (provisions) परिवर्तन करावेच लागते. काही तरतुदी काढुन टाकाव्या लागतात तर काही तरतुदी नव्याने राज्यघटनेमध्ये समाविष्ट कराव्या लागतात. या सर्व प्रक्रियेलाच घटनादुरुस्तीची प्रक्रिया (Procedure of Amendment) असे म्हणतात. जगातील बहुतांश देशांनी आपल्या राज्यघटनेत परिवर्तन करण्याची वरील प्रक्रिया स्विकारली आहे. ही प्रक्रिया काही देशांची ताठर अशी आहे. उदा. अमेरिकेने घटनादुरुस्तीची प्रक्रिया कठीण अशी आहे तर इंग्लंड च्या राज्यघटनेत बदल करण्यासाठी साधी किंवा लवचिक प्रक्रिया आहे. त्या तुलनेत भारताची घटनादुरुस्तीची प्रक्रिया अंशतः ताठर व अशंतः लवचिक अशी आहे. ताठरता (Rigidity) व लवचिक (Flexibility) याचे योग्य संतुलन भारतीय घटनाकारांनी साधाले आहे असे म्हणावे लागेल.

घटनादुस्तीची प्रक्रिया (Process of Amendment) : भारतीय राज्यघटनेमध्ये दुरुस्ती करण्याची विशिष्ट प्रक्रिया स्विकारली आहे. भारतीय राज्यघनेतील अनुच्छेद ३६८ मध्ये घटनादुस्तीची प्रक्रिया कशी असेल यांची तरतुद केली आहे. भारतीय संसद आपल्या ज्या शक्तीचा वापर करुन संविधानात संशोधन करते त्याला 'संविधान शक्ती' असे म्हणतात भारतीय संसदेला घटनादुरुस्ती करण्याचे संपूर्ण अधिकार दिले आहेत मग ते अमर्यादीत नाहीत.

भारतीय राज्यघनेमध्ये घटनादुरुस्तीची ही प्रक्रिया दक्षिण अफ्रिकेच्या राज्यघटनेवरुन घेतली आहे. राज्यघटनेत दुरुस्ती तीन प्रकारे करण्यात येते. १) संसदेच्या साध्या बहुमताने घटनेमध्ये दुरुस्ती केली जाते, २) संसदेच्या विशेष बहुमताने घटनादुरुस्ती

Late Ramesh Warpudkar ACS College Sonpeth Pin-431516

केली जाते. ३) संसदेच्या विशेष बहुमाने व निम्म्याहून अधिक राज्याच्या अनुमतीने घटनेत दुरुस्ती केली जाते या तीनपैकी कोणत्याही प्रकारच्या पध्दतीने घटनादुरुस्ती करावयाची झाल्यास संसदेला लोकसभा वा राज्यसभा यापैकी एका सभगृहा मध्ये घटनादुरुस्ती विधेयक मांडुन घटनादुरुस्ती ची प्रक्रिया पूर्ण केली जाते. मात्र घटक राज्याला घटनादुरुस्ती प्रक्रिया सुरु करण्याचा कोणताही अधिकार नाही हे तितकेच महत्वाचे आहे. २६ जानेवारी १९५० पासून सन २०१२ झालापर्यंत भारतीय राज्यघटनेत एकुण ९६ घटनादुरुसत्या करण्यात आल्या आहेत. इतर देशांच्या घटनादुरुस्तीच्या तुलनेत हे प्रमाण अधिक आहे. याचे कारण भारतीय राज्यघटनेतील तरदुतीमध्ये ताठर तरतुदीपेक्षा लवचिक तरतुदीचे प्रमाण अधिक आहे.

महत्वाच्या घटना दुरुस्ती :

साल	दुरुस्ती क्रम	अंमलबजावणी	ठळक बदल
जुन १९५१	१ ली दुरुस्ती	१८ जुन १९५१	भूसंपत्ती विषयक राज्य विधान संभाच्या कायद्यास वैधता दिली.
१९५२	२ री दुरुस्ती	१ मे १९५३	संसदेत राज्यांच्या प्रतिनिधीत्वाच्या विषयी बदल लागू.
१९७६	४२ वी दुरुस्ती	३ जाने १९७७	राज्यघटनेची उद्देशपत्रिका, मूलभूत कर्तव्य.
१९७८	४४ वी दुरुस्ती	१ ऑगस्ट १९७९	संमत्तीचा हक्क, लोकसभेचा व विधान सभेचा कार्याकाळ.
१९९२	७४ वी दुरुस्ती	१ जुन १९९३	स्थानिक नागरी स्वराज्य संस्था
२००२	८६ वी दुरुस्ती	१२ डिंसेबर २००२	२१ व्या कलमात २१ अ जोडले ६ ते १४ वयाच्या मुलांना शिक्षणाचा मुलभूत हक्क प्रदान.
२००९	८ व ७	२५जानेवारी २०१२	सहकारी संस्था
२०११	९६ वी दुरुस्ती	१२ जानेवारी २०१२	
२०११	११५ वी दुरुस्ती	११ मार्च २०११	जीएसटी कराच्या संदर्भात

(संदर्भ https://mr.wikipedia.org)

भारतीय राज्यघटनेमध्ये आतापर्यंत १२२ घटनादुरुस्ती विधेयके प्रस्तावित आहेत. ११६ वे घटनादुरुस्ती विधेयक २२ डिंसेबर २०११ रोजी कार्मिकमंत्री व्ही. नारायण स्वामी यांनी लोकसभेत सादर केले या घटनादुरुस्तीनुसार लोकयुक्त पद निर्माण करण्यात आले. १२१ वी घटनादुरुस्ती राष्ट्रीय न्याचिक नियुक्ती आयोगासंदर्भात आहे. तर १२२ वी घटनादुरुस्ती गुडस् अॅड सर्विस टॅक्स (GST) वस्तु व सेवा कराविषयी आहे.

घटनादुरुस्ती व पायाभुत चौकट :भारतीय संसदेला घटनादुरुस्ती करण्याचा अधिकार कलम ३६८ नुसार मिळाला असला तरी तो अमर्याद नाही. तो भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाने मर्यादीत केला आहे.भारतीय संसदेला संविधानची मुलभूत किंवा पायाभूत चौकट (Basic tructure) मोडण्याचा अधिकार नाही. असे सर्वोच्च न्यायालयाने १९६७ मध्ये गोरखनाथ खटल्यात म्हणले आहे.परंतु १९७३ च्या केशवानंद भारती खटल्यात घटनादुरुस्ती संसदेचा अमर्यादित अधिकार मान्य करण्यात आला. एकुण संसद व सर्वोच्च न्यायालय यांच्यामध्ये घटनादुरुस्ती संदर्भात अनेकदा मतभेद झालेले आहेत.

भारतीय राज्यघटनेत आजपर्यंत ज्याकाही घटनादुरुस्त्या झाल्या आहेत. त्या वेगवेगळ्या कारणांनी केल्या आहेत. मुलभूत अधिकारसंबंधी, धोरण निर्देशक तत्वांसंबंधी,संघराज्याच्या रचनेसंबंधी, राजकीय हेतुचे प्ररित, होवुन व संकीर्ण घटनादुरुस्ती करण्यात आल्या आहेत. या सर्व घटनादुरुस्त्यां संदर्भात आपल्यामध्ये मतभेत होवु शकतात. परंतु भारतीय राज्यघटनेत घटनादुरुस्ती ची विशिष्ट प्रक्रिया सांगीतली आहे.

संदर्भ ग्रथ :

१) भारतीय राज्यव्यवस्था - डॉ. भा.ल. भोळे.
२) भारतीय शासन आणि राजकारण - डॉ. शांताराम भोगले.
३) समाज प्रबोधन पत्रिका.
४) दैनिक लोकसत्ता.
५) दैनिक सकाळ
६) भारतीय राजकीय व्यवस्था - डॉ. देवरे.

□□□

PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani